

Wetenschapswinkel

Tijdelijk gebruik als antwoord op braakligging

Ir. Jeroen kruit
Drs. Pat van der Jagt

rapport 310
juni 2015

WAGENINGENUR
For quality of life

Wetenschapswinkel

Tijdelijk gebruik als antwoord op braakligging

Ir. Jeroen kruit
Drs. Pat van der Jagt

rapport 310
juni 2015

WAGENINGENUR
For quality of life

Colofon

Titel	Tijdelijk gebruik als antwoord op braakligging
Trefwoorden Keywords	Braak, buurt, cohesie, tijdelijk gebruik Waste land, neighbourhood, cohesion, temporary use
Opdrachtgever	Projectgroep de reizende tuin (voorheen Kerngroep Nobelveldje) & Stichting bloeiende wereld
Projectuitvoering	Jeroen Kruit, Pat van der Jagt (Alterra)
Met medewerking van	ACT 1: Carmen Galarza Zapata, Sugih Hartono, Egle Mikucionyte, Emy van Trijp, Anne Weissenborn, Leva Zamaraite ACT 2: Assefa B. Hadush, Ge Jin, Georgios Kontothanasis, Joost Gieling, Mamunur Sarker, Sylvia Bhatasara, Tesfaye Sahle
Projectcoördinatie	Ir. Jeroen Kruit
Financiële ondersteuning	Wageningen UR Wetenschapswinkel
Begeleidingscommissie	Leida van der Berg: Actiecomité Nobelveldje Carolien Makkink: Actiecomité Nobelveldje Rienette Gravemaker: Actiecomité Nobelveldje Marije van der Park: vertegenwoordiger van NatuurSUPER Jantine Sijbring: wijkmanager Oost gemeente Wageningen Niels Verboom: Solidez Esther Schoenmaker: Transition Town Vallei Fiona Morris: Transition Town Vallei Martijn Duineveld, Cultural Geography: expert burgerinitiatieven Petra Derkzen, RURale Sociologie: expert sociologie Lèneke Pfeiffer, Wageningen UR Wetenschapswinkel Jeroen Kruit, Alterra Pat van der Jagt, Alterra

Fotoverantwoording	De foto's, kaartjes en figuren zijn vervaardigd door de auteurs of de meewerkende studenten, tenzij anders aangegeven
Vormgeving	Wageningen UR, Communication Services
Druk	RICOH, 's-Hertogenbosch
Bronvermelding	Verspreiding van het rapport en overname van gedeelten eruit worden aangemoedigd, mits voorzien van deugdelijke bronvermelding
ISBN	978-94-6173-881-3

Wageningen UR, Wetenschapswinkel rapport 310

Tijdelijk gebruik als antwoord op braakligging

Rapportnummer 310

Ir. Jeroen Kruit, Drs. Pat van der Jagt
Wageningen, juni 2015

Kerngroep Nobelveldje (inmiddels projectgroep 'de reizende tuin')

Contactpersoon: Leida van der Berg
Aleida.berg@upcmail.nl

De kerngroep Nobelveldje bestond uit buurtbewoners en betrokkenen die zich inzetten voor tijdelijke buurtfuncties in eerste instantie met betrekking tot het Nobelveldje maar in de toekomst mogelijk ander tijdelijk gebruik willen adviseren en of ondersteunen

Natuur SUPER

Marije van der Park
Marije@natuursuper.nu

Is een organisatie met als doel om burgerinitiatieven te helpen met de opstart van een tijdelijke bestemming met een positieve waarde zoals een buurtmoestuin

Alterra Wageningen UR

Postbus 47
6700 AA Wageningen
(0317 481844)
Info.alterra@wur.nl
www.wageningenUR.nl/alterra

Alterra Wageningen UR (University & Research centre).
Alterra is hét kennisinstituut voor de groene ruimte.
Alterra beidt een combinatie van toegepast en wetenschappelijk onderzoek in een veelheid van expertisevelden op het gebied van de groene ruimte en het gebruik ervan

Wageningen UR Wetenschapswinkel

Postbus 9101
6700 HB Wageningen
(0317) 48 39 08
wetenschapswinkel@wur.nl

Maatschappelijke organisaties zoals verenigingen en belangengroepen, die niet over voldoende financiële middelen beschikken, kunnen met onderzoeksvragen terecht bij de Wageningen UR Wetenschapswinkel. Deze biedt ondersteuning bij de realisatie van onderzoeksprojecten. Aanvragen moeten aansluiten bij de werkgebieden van Wageningen UR: duurzame landbouw, voeding en gezondheid, een leefbare groene ruimte en maatschappelijke veranderingsprocessen.

Inhoud

Voorwoord (Solidez)	7
Voorwoord (KlaassenGroep)	9
Samenvatting	11
Summary	13
Leeswijzer	15
1 Leren van ervaringen	17
1.1 Inleiding	17
1.2 De opgave	17
1.3 Werkwijze	19
1.4 Verantwoording	20
2 Tijdelijk gebruik ontleed	23
2.1 Oorzaak	23
2.2 De bouwstenen van tijdelijk gebruik	23
2.3 Dichtbij, sociaal en fysiek	25
2.4 Succes	26
2.5 Waardering	26
3 Conclusies	27
3.1 Dichtbij	27
3.2 Zelf/Samen doen	27
3.3 Waardering	27
3.4 Beperkte tijd	27
3.5 Verantwoordelijkheid & vertrouwen	28
3.6 Ondersteuners	28
3.7 Instrument voor overheden/ grondeigenaren	28
3.8 Toekomstige onderzoeksthema's	29

4	Aanbevelingen	31
4.1	Voor initiatiefnemers	31
4.1.1	Organisatie	31
4.1.2	Communicatie	34
4.1.3	Samenwerken	35
4.2	Voor ondersteuners	37
4.3	Voor overheden & grondeigenaren	37
4.4	Voor onderzoekers	39
	Bronnen	41
Bijlage 1	ACT opgaven	43
Bijlage 2	Straatbarometer Wageningen	45
Bijlage 3	Enquête omwonenden Nobelveldje 27 juni 2013 Wageningen	47

Voorwoord (Solidez)

Ik ben opgegroeid in één van de naoorlogse tuinsteden van Amsterdam, waar onze meest geliefde speelgebieden 'het landje' en 'de dijk' waren. Braakliggende terreinen tussen de flats waar we woonden, die wachtten op de bouw van een ziekenhuis, het asfalt van een autoweg of trambaan. Voor mij en de andere buurtkinderen waren dit onze droom-, vlinder- en vliegertuinen, picknickplaatsen, boerderijen, sportvelden, huttdorpen en wild west prairies. Er bloeiden teunisbloemen, klaprozen, en leeuwenbekjes waar we tuintjes mee aanlegden. In de winter lagen er grote plassen ijs en leerden we er veilig schaatsen. Onze fantasie en creativiteit ontwikkelden zich hier. Dit stukje van de wereld was van ons, niets kon kapot en je kon op 'het landje' alles zijn en doen wat je maar bedacht.

Tegenwoordig is een braakliggend terrein waar gebouwd gaat worden meestal een verboden terrein. Zo ook het Nobelveldje in Wageningen in 2012; er stond een groot hek omheen en in plaats van een bindende factor voor de omliggende buurtjes en bewoners was het een blokkade die de ontmoeting tegen hield. Zo'n tijdelijke vrije ruimte midden in de wijk is echter een schatkamer voor een buurt. Die wil je toch benutten! Een plek die fantasie en energie genereert, die een zuigende werking kan hebben in plaats van een afstotende, waar sociale structuren kunnen ontstaan en versterken door creatief gebruik, spel en ontmoeting en waar bewoners zich - al dan niet tijdelijk - weer eigenaar van hun wereld kunnen voelen, wat tegenwoordig een schaars goed is.

Met dit beeld voor ogen gingen actieve buurtbewoners en ouders van de aangrenzende school in 2012 aan de slag met plannen en ideeën om met het Nobelveldje iets te doen. De eigenaar van het terrein, Klaassen Vastgoed, zag de meerwaarde van het tijdelijk gebruik door de buurt en verleende haar medewerking. Welzijnsorganisatie Solidez kon als rechtspersoon de formele kant van de afspraken tussen bewoners, eigenaar en gemeente ondersteunen.

Wat vervolgens gedurende een jaar plaatsvond rondom het Nobelveldje, de betrokken bewoners en organisaties is onderzocht door studenten van de WUR en staat beschreven in het voor u liggende document. Samen met onderzoek naar een aantal andere voorbeelden van tijdelijk gebruik van braakliggende terreinen en de effecten daarvan op de betrokken gemeenschap. Belangrijk onderzoek, omdat op steeds meer plekken in Nederland en over de hele wereld bewoners meer en effectiever gebruik willen maken van wat er nog rest aan vrije ruimte in de stad. Plekken waar bewoners stadslandbouw willen ontwikkelen, invloed willen hebben op hun directe leefomgeving en gezamenlijk verantwoordelijkheid willen nemen voor een gezond leefklimaat in buurten en wijken.

Het plezier wat het Nobelveldje heeft opgeleverd voor de betrokkenen is wat mij betreft echter al een pleidooi voor het benutten van alle 'landjes' in alle steden waar dat maar enigszins mogelijk is.

Melitta Steenhuis@Solidez

Voorwoord (KlaassenGroep)

Tijdens de voorbereiding van de nieuwbouw aan de Nobelweg 52 in Wageningen, werden wij door omwonenden en Solidez benaderd wat de mogelijkheden waren voor tijdelijke gebruik van het terrein. Men wilde graag activiteiten op het terrein organiseren met en voor de buurt. Doordat het initiatief mede werd genomen door Solidez en Solidez namens de buurt als contractpartij optrad zijn we akkoord gegaan met deze tijdelijke samenwerking.

Er werden duidelijke afspraken over het tijdelijke gebruik gemaakt. Tijdens de periode van het gebruik is er enkele malen overleg geweest over de voortgang en bevindingen en over nieuwe activiteiten. Zo heeft de buurt nog een lentemarkt georganiseerd waarbij zelfs schapen en lammetjes naar de locatie zijn gebracht. Ook de tegenoverliggende school wist het terrein te vinden.

Door de duidelijke communicatie met bewoners en Solidez is de samenwerking goed verlopen. Voor ons, KlaassenGroep, was dit tijdelijk gebruik een positieve ervaring. Indien in de toekomst weer een dergelijk verzoek wordt gedaan, zullen wij kijken of we hier positief om kunnen reageren. Bij deze afweging zal uiteraard de positieve ervaring van het tijdelijk gebruik van de Nobelweg in ogenschouw worden genomen.

Jeannet Terpstra
Ontwikkelingsmanager
KlaassenGroep

Samenvatting

In dit wetenschapswinkelproject zijn twee verschillende wetenschapswinkel onderzoeksaanvragen samengekomen. De vraag van Kerngroep Reizende Tuin, gericht op het achterhalen van hoe de buurt het tijdelijk gebruik van een braakliggend stuk grond heeft ervaren, met als achterliggend idee anderen onderbouwd te kunnen ondersteunen ook zoiets te doen. Een tweede vraag van de Kerngroep is wat het de wijk heeft opgeleverd in termen van meerwaarde voor de buurt die er voorheen niet was. Stichting Bloeiende Weelde wil graag weten hoe ze dergelijke buurtinitiatieven nog beter kan ondersteunen. Centrale vraag is wat tijdelijk gebruik nu interessant maakt en voor wie.

Twee studentonderzoeken vormen de basis voor dit wetenschapswinkelrapport. Wat sterk naar voren komt is dat succesvol gebruik van een braakliggend stuk grond sterk gelieerd is aan de betrokkenheid van de bewoners uit de buurt zelf bij het initiatief. Hoe dichterbij de plek hoe groter de betrokkenheid en het belang van betrokkenheid. Omgekeerd is het ook zo dat er voldoende potentiële gebruikers op korte afstand moeten wonen om het tijdelijke gebruik succesvol te laten zijn.

Het succes van of de waardering voor een initiatief kan op verschillende manieren worden uitgedrukt. De intensiteit van het gebruik van de plek, de mate van participatie, de erkenning die het initiatief krijgt van (institutionele) organisaties of de continuïteit, zijn factoren die als succesmeting worden gebruikt.

Belangrijke elementen voor succes voor een initiatiefgroep die iets wil met een locatie zijn het vormen van coalities met andere partijen met vergelijkbare ambities, heldere communicatie met de buurt over wat het initiatief wil bereiken, het belang van face to face contact en het geven van verantwoordelijkheid aan deelnemers. Om tijdelijk gebruik overtuigend van de grond te krijgen is het belangrijk dat de lokale overheid burgerinitiatieven echt onderdeel maakt van de beleidsagenda.

Het half jaar tijdelijk gebruik van het Nobelveldje is door de buurt als positief ervaren. We hebben echter niet kunnen constateren dat het in dit geval ook tot een blijvende verandering heeft geleid in de buurt. De studentonderzoeken hebben moeite gehad om voorbeelden te vinden van tijdelijk gebruik zoals dat van het Nobelveldje. Andere casus laten zien dat tijdelijk gebruik zo succesvol kan worden dat er veel weerstand ontstaat als het initiatief moet wijken voor een nieuwe (stedelijke) functie. Initiatiefnemers blijken zeer standvastig in het 'verdedigen' van het behoud van de plek. Dit is precies de reden dat grondeigenaren terughoudend zijn in het faciliteren van tijdelijke functies. Het initiatief van het Nobelveldje laat zien dat het wel kan, mits er helderheid bestaat over de uitgangspunten bij alle betrokken partijen. Een casus in Finland maakt duidelijk dat tijdelijk gebruik ook kan worden ingezet als een wegbereider voor nieuwe stedelijke ontwikkeling. Een tijdelijke functie wordt gebruikt om een plek een verhaal mee te geven.

Summary

This Science Shop report addresses two different cases. The Kerngroep Reizende Tuin needed insight in how their initiative was experienced by the neighbourhood. With this research they aim at helping and inspiring other initiatives that are planning similar neighbourhood activities in wasteland areas. The initiator in the other case wants to find out if a temporary neighbourhood initiative triggers new activity in the neighbourhood. This case is about Stichting Bloeiende Weelde, a foundation supporting neighbourhood initiatives.

Two students research projects have been carried out within the context of this science shop report. Key finding of this study is that successful temporary initiatives at wasteland seems to depend on the direct involvement of the surrounding neighbourhood. A short distance between potential users and temporary used spaces helps a lot.

Success or appreciation for temporary neighbourhood initiatives is expressed in different ways. Some refer to the users intensity of use at the spot, others use the level of participation, or the level of recognition of the initiative by institutions, or the level of continuity the initiative is showing.

Important critical success factors for civil initiatives (self organizing initiatives) is to form coalitions with other parties that have similar ambitions or interests in the neighbourhood. Furthermore it is important to have clear communication with the surrounding neighbourhood, face to face contact and to share responsibility with participants. A local government that incorporates and encourages civil (neighbourhood) initiatives in their policy is a valuable stimulus.

The temporary use of the Nobelveldje during 6 months was positively appreciated by the neighbourhood. Nevertheless we have not found convincing evidence for substantial changes in the neighbourhood at any level. The student research was not able to find a lot of other examples of temporal use similar to the Nobelveldje. Several cases they addressed show that successful cases of temporal use are 'risking' to be turned into permanent activities. This precisely is the reason that property owners hesitate to facilitate temporary use of wasteland. The Nobelveldje initiative shows that when the initiators accept from scratch the temporality of the use it can help the initiative to be a success for all. A Finland case shows that temporary use can be used as a trigger or accelerator for new urban development. The activities initiate (urban) activity to places that became no-go areas.

Leeswijzer

Dit wetenschapswinkelrapport is voor een groot deel gebaseerd op twee studentenonderzoeken (Academic Consultancy Training) uit de Master fase van het Wageningen University onderwijsprogramma.

Het rapport is bondig vormgegeven en start met het eerste hoofdstuk leren van ervaringen. Hierin wordt stilgestaan bij de opgaven die ten grondslag liggen aan het onderzoek, de werkwijze en een verantwoording. In hoofdstuk 2 wordt stilgestaan bij de uitkomsten van het onderzoek naar het tijdelijk gebruik van braakliggende terreinen. De conclusies in hoofdstuk 3 worden in hoofdstuk 4 vertaald naar een aantal aanbevelingen voor initiatiefnemers, grondeigenaren en overheden.

1 Leren van ervaringen

1.1 Inleiding

Al een aantal jaren is tijdelijk gebruik van braakliggende terreinen een vorm van ruimtegebruik, die nieuwe kansen biedt voor gebruiker uit de omgeving. De financiële crisis en de daarvan afgeleide stilstand op de huizen- en kantorenmarkt leidt voor korte of langere tijd tot braakliggende stukken grond. Soms blijven die terreinen ongebruikt maar op andere plekken ontstaat beweging en nemen, veelal, omwonenden het heft in eigen hand. Op verschillende manieren wordt gezocht naar een tijdelijk gebruik met een meerwaarde voor de buurt of directe omgeving.

Zo werd een braakliggend terrein in Wageningen aan de Nobelweg voor een periode van een half jaar in gebruik gegeven aan Solidez en een kerngroep van geïnteresseerde buurtbewoners (De Kerngroep Reizende Tuin¹). Zij wilden op het veldje een beachvolleybalveld realiseren, eetbare tuintjes inrichten, buitenspeelplek met picknickplek maken en diverse activiteiten organiseren zoals kinderfeestjes en een filmavond in de open lucht.

Dit buurtinitiatief werd hierbij ondersteund door Solidez, Transition Town Vallei en De natuurSUPER. NatuurSUPER is een organisatie die al ervaring heeft met het ondersteunen van buurtinitiatieven rondom eetbare tuinen.

1.2 De opgave

In dit wetenschapswinkelproject zijn twee aanvragen van twee verschillende partijen in elkaar geschoven. De Kerngroep Reizende Tuin wilde vooral van haar eigen initiatief leren en Stichting Bloeiende Weelde (waar initiatief NatuurSuper onder valt) wilde graag weten hoe ze dergelijke buurtinitiatieven beter zou kunnen ondersteunen.

Enthousiasme overdragen

De Kerngroep Reizende Tuin is enthousiast over de tijdelijke buurtfunctie. Ze wil de leerervaringen inzetten om daar waar er bij andere braakliggende plekken in buurten (initiatiefnemers) behoefte bestaat te ondersteunen. De Kerngroep mist daarbij inzage in gegevens ten aanzien van de ervaringen van de buurt met de tijdelijke tuinfunctie.

Vraag

Hoe is het tijdelijk gebruik van het Nobelveldje door de buurt ervaren. Wat heeft het de wijk aan meerwaarde opgeleverd in termen van leefbaarheid, saamhorigheid, onderlinge contacten die er voorheen niet waren?

Nog beter ondersteunen

Voor de tweede aanvrager, Stichting Bloeiende Wereld, moet onderzoek naar buurtervaringen helpen om nieuwe buurtinitiatieven beter te ondersteunen met het NatuurSUPER aanbod.

Vraag

Wat zijn de ervaringen van buurtbewoners rondom een tijdelijke initiatief? Wat maakt tijdelijk gebruik nu interessant en voor wie? Is er iets te zeggen over de doorwerking van tijdelijk gebruik van een braakliggende plek in de wijk. Is er iets blijvend veranderd?

Onderzoeksvragen

1. Hoe ervaren buurtbewoners het tijdelijke gebruik van braakliggende terreinen?
2. Bestaan er wezenlijke verschillen in beleving tussen direct aanwonenden en andere buurtbewoners?
3. Hoe kunnen buurtbewoners actief betrokken worden bij dit soort initiatieven?

¹ Eerst actief onder de naam Kerngroep Nobelveldje

4. Welke kwalitatieve en kwantitatieve methoden zijn (mogelijk) bruikbaar voor het evalueren van burgerinitiatieven voor deze vragen (overzicht van methodes zowel kwalitatief als kwantitatief)?
5. Welke methode leent zich het best voor de evaluatie van buurtervaringen en beleving van veranderingen (sociaal en fysiek). En in wat voor straal moeten huishoudens bij het onderzoek worden betrokken.
6. Wat is de bruikbaarheid van dit soort burgerinitiatieven gericht op tijdelijk gebruik van braakliggende gronden voor de gemeenten, woningcorporaties en projectontwikkelaars?
7. Welke haken en ogen brengt dit bestuurlijk en juridisch gezien met zich mee en in welke vorm kunnen gemeente, welzijnsorganisatie en projectontwikkelaar (grondeigenaar) mogelijk een rol spelen in het stimuleren of ondersteunen van dergelijke burgerinitiatieven.

Kerngroep Reizen de Tuin - het Nobelveldje

Het Nobelveldje, een reserveringslocatie voor woningbouw, op de hoek van de Dolderstraat en Nobelweg, ligt midden in een woonwijk in Wageningen en tegenover een basisschool (de Jozefschool). Het terrein van de voormalige Nobelmavo ligt jaren braak, na de sloop in maart 2009. Een aantal omwonenden stoorde zich aan de uitstraling van het terrein midden in hun wijk. In plaats van nog langer te wachten op duidelijkheid over de uitgestelde bouwplannen van Klaassen Vastgoed nam een groep bewoners zich voor daar iets aan te veranderen. Het vastgoedbedrijf reageert positief op het initiatief om het terrein tijdelijk open te stellen voor de buurt en stelt een gebruiksovereenkomst voor een half jaar op met Solidez, een welzijnsorganisatie met een regionale dekking. Deze organisatie nam de juridische verantwoordelijkheid op zich voor de kerngroep van initiatiefnemers van het Nobelveldje.

Vanuit de kerngroep Nobelveldje wordt in januari 2012 een gezamenlijke brainstorm georganiseerd, gericht op het verzamelen van ideeën voor activiteiten op het braakliggende terrein. Er werd ook heel doelbewust stilgestaan bij ongewenste activiteiten. De kerngroep hing daarnaast ook ideeënbusen op in drie scholen, bij de buurtsnackbar, de lokale supermarkt, en een nabijgelegen studentenflat. Deze actie richtte zich op het opvangen van ideeën van mensen die niet naar de brainstorm konden of wilden komen. Er kwamen een aantal gevoeligheden boven tafel: zo wilden de buurtbewoners geen dieren op het veldje en ook geen graffitimuur. Klaassen Vastgoed wilde, als eigenaar en aansprakelijke partij, dat de hekken rondom het veldje bleven staan met een afsluitbare ingang aan de kant van de school.

De kerngroep is gestart met drie uitgangspunten voor activiteiten op het terrein:

- De eigenaar moet akkoord zijn
- De omwonenden moeten er blij van worden en de direct aanwonenden moeten het minimaal acceptabel vinden
- Wie iets wil moet het zelf uitvoeren en evt. financiering regelen.

Hier heeft de kerngroep gedurende de looptijd van het project houvast aan gehad en het gaf structuur aan de ideeënavond.

Als aanleiding voor activiteiten en ontmoeting is er een beachvolleybalveld aangelegd, zijn er voorzieningen geplaatst als houten kuubs plantbakken, een informatiekastje, een plantenruiltafel en een picknicktafel en zijn er pallets neergelegd om hutten te bouwen. Tussen april en november 2012 zijn op het aangeklede terrein een reeks activiteiten (beachvolleybal, buiten speelplek, picknicken, mini-moestuintjes, kinderfeestjes, een filmavond, etc.) ontwikkeld en initiatieven gestart. Meer gedetailleerde info is te vinden op: <http://nobelveldje.wordpress.com/>.

De kerngroep betreft in korte tijd veel organisaties bij het veldje. Solidez is zoals vermeld betrokken als eindverantwoordelijke bij het initiatief, maar daarnaast werkt o.a. ook mee: de volleybalvereniging Scylla, kwekerij Bloemrijk, de NatuurSUPER & Transition Town Vallei.

In november 2012 is het tijdelijk gebruik van het Nobelveldje afgelopen en is het veldje weer overgedragen aan de eigenaar.

NatuurSUPER

Marije van der Park is ontwerpster en initiatiefneemster van NatuurSUPER. Deze organisatie stimuleert / ondersteunt tijdelijke buurtinitiatieven op leegstaande terreinen die van meerwaarde kunnen zijn voor een buurt. De initiatieven zijn gericht op het bij elkaar brengen van mensen die zorg op zich nemen voor een plek en daar zowel letterlijk als figuurlijk de vruchten van kunnen plukken.

Zo ontstond in 2010 in Eindhoven een pilotproject genaamd NatuurSUPERmarkt. Dit project richtte zich op de tijdelijke invulling van een braakliggend terrein met een buurtmoestuin met mensen uit de wijk, ondersteund door drie ondernemers. Tweeëntwintig gezinnen waren betrokken bij de 'NatuurSUPERmarkt, de tijdelijke zaai & oogst supermarkt bij jou in de buurt!'. De pilot leidde tot de start van de NatuurSUPER in 2011. Vanaf 12 juni 2010 is er met buurtbewoners van de Oude Haven en Iriswijk in Eindhoven gewerkt aan een NatuurSUPERmarkt, een nieuw en verplaatsbaar initiatief waar bewoners hun eigen groenten, kruiden en fruit kunnen verbouwen op een leeg bouwterrein. Het doel van het project was om mensen bewust te maken van gezonde voeding, de herkomst van groenten, fruit en kruiden en ze te laten ervaren hoe je eenvoudig dicht bij huis iets kunt laten groeien. In deze tijdelijke zaai- en oogstsupermarkt hebben de buurtbewoners zelf invloed op hetgeen ze 'kopen' door zelf te oogsten wat ze gezaaid hebben. Vanaf november 2012 stopte men met de tuin op deze locatie.

Er zijn naast de Doortuin in Eindhoven nog meer projecten ondersteund, te weten, Nobelveldje-Wageningen, BergbOss Oss en Boschveld-'s Hertogenbosch. <http://natuursuper.nu/>

1.3 Werkwijze

In Wetenschapswinkelprojecten werken we met studenten aan de verschillende onderzoeksvragen. Dit project is ambitieus opgezet door twee aanvragende partijen samen te voegen. Om het project voor studenten aantrekkelijker te maken is er een meer fundamentele theoretische vraag toegevoegd. Een methodische vraag gericht op het identificeren van de beste evaluatiemethodiek voor het evalueren van tijdelijk gebruik door burgers van braakliggende terreinen.

Voor dit project zijn twee groepen studenten in het kader van ACT² aan de slag gegaan. Daarnaast is er gebruik gemaakt van de herhaalde straatbarometer enquête (zie Bijlage 2). Onderzoekers hebben samen met de vrijwilligers een vragenlijst samengesteld en afgenomen in de buurt. Deze is door de vrijwilligers uitgewerkt (zie Bijlage 3).

De eerste ACT groep 'Urban dreams' heeft aan de hand van een internationale vergelijking³ van projecten gericht op tijdelijk gebruik een set van aanbevelingen geformuleerd voor initiatiefnemers (Urban Dreams: Creative wastelands from New York to Wageningen, 2013). Ze hebben hiertoe een exploratieve kwalitatieve onderzoeksmethodiek toegepast. Op basis van literatuuronderzoek met als kernbegrippen citizens initiatives, community involvement and temporary urban wasteland use zijn ze data gaan verzamelen via de websites, Facebook pagina's, krantenartikelen en blogs. Aanvullend zijn face to face of via Skype interviews afgenomen met de initiatiefnemers. Uit al deze informatie hebben ze hoofdaspecten van sociale dynamiek bij tijdelijk gebruik gedestilleerd: mensen en betrokkenheid, organisatie, gebruik van de plek, overheid en planning, netwerken als sleutel tot succes, en betekenis.

De tweede ACT groep 'Bonding People together' heeft ingezoomd op de tijdelijk gebruik en de blijvende effecten op de sociale cohesie (Bonding people together: The role of temporal use of wasteland, 2013). Ze hebben in het onderzoek verschillende methoden van evalueren toegepast op drie casussen⁴ in Nederland. Ze hebben hiertoe een triangulatie van data verzameling methodes toegepast, te weten: literatuurstudie, observaties gericht op het uitvoeren van een 'spatial network analysis'⁵, interviews en een enquête. Op basis van de verzamelde data hebben ze een S.W.O.T analyse uitgevoerd gericht op het identificeren van de sterktes, zwaktes, mogelijkheden en bedreigingen in elke casus.

² Academic Consultancy Training, een onderwijsselement in de masterfase voor veel studierichtingen aan Wageningen Universiteit. In deze fase leren de studenten in multidisciplinaire teams samenwerken in een praktijkomgeving.

³ Nobelveldje Wageningen, Tuinindestad Groningen, Spielbrache Wyssloch Bern, Bermuda Helsinki, North Kelvin Meadow and Children's Wood Glasgow, Pacific Street Bear's Community Garden New York.

⁴ Nobelveldje in Wageningen, BergbOss in Oss en Boschveldtuin in Den Bosch.

⁵ Ruimtelijke aspecten als: aanwezigheid van voorzieningen in de buurt, infrastructuur, etc.

1.4 Verantwoording

De resultaten uit beide studentenonderzoeken vormen de basis van deze Wetenschapswinkel rapportage. Het onderzoek heeft geleid tot een set van aanbevelingen voor initiatiefnemers, ondersteuners, overheden en onderzoekers bij het tijdelijk gebruik van braakliggende gronden in de stad. Niet alle onderzoeksvragen zoals verwoord in het projectplan zijn uitputtend verkend en beantwoord. Evaluaties van de drie Nederlandse casussen zijn uitgevoerd, maar deze zijn onderling niet altijd even goed vergelijkbaar. Daarentegen heeft een internationale vergelijking van (tijdelijk) gebruik van braakliggende gronden in steden veel informatie opgeleverd, die vertaald kon worden naar aandachtspunten bij het in (tijdelijk) gebruik nemen van braakliggende grond in de stad. De waarde van tijdelijk gebruik voor grondeigenaren, woningcorporaties en overheden is wel in beeld gebracht maar niet uitputtend onderzocht.

Hieronder wordt per onderzoeksvraag aangegeven in welke hoofdstukken de vraag wordt behandeld. Sommige vragen zijn niet of gedeeltelijk behandeld door de veranderde focus van het studentenonderzoek of de weerbarstige praktijk:

1. Hoe ervaren buurtbewoners het tijdelijke gebruik van braakliggende terreinen? H 2.3, H 2.4, H 4.3, Bijlage 2 en 3.
2. Bestaan er wezenlijke verschillen in beleving tussen direct aanwonenden en andere buurtbewoners? H 2.2, H 3.1, H 4.1
3. Hoe kunnen buurtbewoners actief betrokken worden bij dit soort initiatieven? H 2.5, H 2.6, H 3.5, H 4.1
4. Welke kwalitatieve en kwantitatieve methoden zijn (mogelijk) bruikbaar voor het evalueren van burgerinitiatieven voor deze vragen (overzicht van methodes zowel kwalitatief als kwantitatief)? Niet uitgewerkt
5. Welke methode leent zich het best voor de evaluatie van buurtervaringen en beleving van veranderingen (sociaal en fysiek). Beperkt uitgewerkt. En in wat voor straal moeten huishoudens bij het onderzoek worden betrokken. H 2.2
6. Wat is de bruikbaarheid van dit soort burgerinitiatieven gericht op tijdelijk gebruik van braakliggende gronden voor de gemeenten, woningcorporaties en projectontwikkelaars? H 3.8, H 4.3
7. Welke haken en ogen brengt dit bestuurlijk en juridisch gezien met zich mee en in welke vorm kunnen gemeente, welzijnsorganisatie en projectontwikkelaar (grondeigenaar) mogelijk een rol spelen in het stimuleren of ondersteunen van dergelijke burgerinitiatieven. Niet uitgewerkt

Praktische handvatten

Zoals in het vorige hoofdstuk geschetst hebben er twee verschillende vragen in dit project door elkaar gelopen en is er een methodische vraag toegevoegd om de vragen aantrekkelijker te maken voor studentenonderzoek. Deze methodische vraag was gericht op het identificeren en toepassen van een evaluatiemethodiek die praktische handvatten oplevert voor de Kerngroep Reizende Tuin, andere initiatiefnemers van tijdelijk gebruik en ondersteuners als Stichting Bloeiende Weelde. Het onderzoek heeft wel praktische handvatten opgeleverd, maar is geen doorwrochte studie naar evaluatiemethoden geworden.

Veranderde focus studentenonderzoek

De eerste pogingen gericht op het werven van studenten (ACT, afstudeerders en stagiairs) waarbij de vragen van beide aanvragers en de vraag naar evaluatiemethodieken waren samengenomen leverde geen respons. In een overleg met de begeleidingscommissie is besloten de vraag zo te herschrijven dat hij interessanter werd voor studentenonderzoek (zie Bijlage 1). Met het herschrijven van de studentenopgaven is de focus van het onderzoek verschoven naar het leren van (internationale) voorbeelden van burgerinitiatieven en tijdelijk gebruik van braakliggende terreinen in steden. In een tweede studentenonderzoek zijn aan de hand van drie casussen in Nederland⁶ verschillende evaluatiemethodes onderzocht en uitgetoetst.

⁶ De casus waarin Stichting Bloeiende Weelde destijds een ondersteunende rol heeft gespeeld, waaronder Nobelveldje Wageningen.

Weerbarstige praktijk

Voor het doen van kwantitatief onderzoek naar hoe bewoners een activiteit hebben beleefd is het verspreiden van een papieren of digitale enquête een beproefde methode. In de studenten-onderzoeken waren vooral de tijd en de taalbarrière (grotendeels internationale studenten) een beperkende factor om alle aspecten van een enquête (verdiepen in het onderwerp, formuleren juiste vragen, verzamelen adressen, verspreiden en inzamelen van enquête en verwerken van de gegevens) uit te kunnen voeren. De ACT groep 'Bonding People Together' is hier wel ambitieus aan begonnen, maar kreeg een zeer beperkte respons. Het houden van interviews van deur tot deur, tevens een arbeidsintensieve, maar werkbare kwalitatieve methode bleek ook lastig. De omwonenden (in het bijzonder die van het Nobelveldje in Wageningen) hadden al vaak onderzoekers aan de deur gehad en het gegeven dat de ACT groep Engelstalig was leverde een extra beperking.

Herhaalde straatbarometer

Het koppelen van een extra vragenlijst aan het herhaalde straatbarometeronderzoek in de buurt rond het Nobelveldje (initiatief van welzijnsorganisatie Solidez) heeft in het geval van het Nobelveldje een wezenlijke onderzoeksvraag beantwoord. Deze 'deur tot deur' enquête is grotendeels uitgevoerd en uitgewerkt door de leden van de kerngroep Reizende Tuin (Bijlage 2 en 3). Daar waar men wilde meewerken aan een interview werd het gesprekje ook gebruikt als mogelijkheid om de zorgen te uiten over de toekomstige ontwikkelingen in de buurt. Opvallend was dat het tijdelijke gebruik van het Nobelveldje en het effect ervan op de buurt amper nog een onderwerp was dat de mensen bezig hield.

Waar zijn de bevindingen in deze rapportage nu op gebaseerd?

Consequentie van bovengenoemde is dat veel van de bevindingen uit deze studie voortkomen uit een beperkt aantal diepte-interviews met verschillende sleutelspelers per bestudeerde (internationale) casus en literatuuronderzoek.

2 Tijdelijk gebruik ontleed

2.1 Oorzaak

De (krediet) crisis leidt tot stagnerende bouwwerkzaamheden met als gevolg langdurig braakliggende terreinen in de stad. Een langdurig braakliggend stuk grond biedt een buurt de kans om, misschien dan wel tijdelijk, iets leuks met die plek te doen. In dit onderzoek heeft de focus gelegen op tijdelijk gebruik van vrijvallende locaties in buurten en wijken. Kleinschalige initiatieven geïnitieerd door mensen uit de buurt zelf (grassroots movement).

Echt tijdelijke projecten blijken best bijzonder zijn (Urban dreams).

Wat opvalt is dat bij de gevonden voorbeelden van tijdelijk gebruik vanaf het begin duidelijke afspraken bestonden tussen initiatiefnemers en grondeigenaren over duur en randvoorwaarden. (Urban dreams)

Tijdelijkheid kan ook veel ruimte geven om juist nieuwe dingen op een speelse manier uit te proberen. Dingen mogen ook mislukken.

Bij tijdelijk gebruik lijkt het wel lastiger om mensen echt actief betrokken te krijgen. (Urban dreams)

Verder valt op dat projecten die starten met een open eind en die worden gedragen door de buurt en tijd en ruimte krijgen om zich te ontwikkelen niet graag willen stoppen of verkassen. (Urban dreams)

"Hoe kun je nu een project stoppen als het op het hoogtepunt verkeert en zoveel mensen de plek kennen en gebruiken" (Groningen 'uit je eigenstad')

Als er mogelijkheden zijn de plek te behouden worden die vaak aangegrepen. (Urban dreams)

Bevindingen uit het studentenonderzoek Urban Dreams (2013) met verwijzingen naar uitspraken uit de verschillende casus.

2.2 De bouwstenen van tijdelijk gebruik

Uit de studie 'Urban Dreams' (2013) worden een aantal bouwstenen genoemd die belangrijk zijn voor een tijdelijk initiatief: De organisatie, communicatie, samenwerken en coalities. We gebruiken deze bouwstenen om de ervaringen met tijdelijk gebruik uit de diverse studies op te tekenen. Onder de noemer **organisatie** vallen elementen als: planning, doelen, hiërarchieën, besluitvorming, werven van deelnemers en verdeling van taken. Bij **communicatie** gaat het over communicatie tussen actieve gebruikers van de plek, met burens, met de media of met samenwerkende partijen als bijvoorbeeld een lokale overheid. **Samenwerken en het belang van coalities** gaat over de interactie tussen de verschillende bij het buurtinitiatief betrokkenen belanghebbenden om gezamenlijke doelen te realiseren of verantwoordelijkheden te delen.

Organisatie

Alle bestudeerde initiatieven laten zien dat een kernteam van gemotiveerde mensen onontbeerlijk is. Wat begint met een leuk en wild idee kan echter uitgroeien tot een enorm tijdrovende bezigheid. Het is dus zaak taken te verdelen en netwerken in te schakelen om zaken gedaan te krijgen.

Vaak zie je dat er voldoende vrijwilligers zijn om zaken mee op te pakken, maar dat niemand de eindverantwoordelijkheid wil nemen (vraagt veel tijd en reguliere betrokkenheid). De initiatiefnemers in de casus Nobelveldje, Helsinki en Groningen maken duidelijk dat mensen de ruimte hadden om proactief eigen initiatieven te ontplooien. De initiators wilden niet als trekkers van alle activiteiten fungeren.

Communicatie

Alle bestudeerde initiatieven gebruiken één op één contact (vergaderingen en face to face gesprekken) en elektronische communicatiemiddelen (email, telefoon, sociale media) om met hun netwerken te communiceren.

In de casus Wageningen, New York, Helsinki en Bern werd benadrukt dat persoonlijk contact met vrijwilligers, burens en de gemeente onontbeerlijk is. Het opbouwen van sociaal kapitaal ('bonding' social capital, Putnam (2000, aan gerefereerd in Bonding People Together (2013) gebeurt voornamelijk in persoonlijke interactie.

Zoals verwacht gebruiken de initiatieven sociale media vooral aanvullend op de directe communicatie om het netwerk te vergroten ('bridging' social capital, Putnam (2000, aan gerefereerd in Bonding People Together, 2013). Het grotere netwerk, transparantie over wat je aan het doen bent, is ook een verdere legitimatie voor het initiatief. (Salverda *et al.*, 2013)

Dat sociale media en internet heel wezenlijk zijn voor het uitbouwen en versterken van het netwerk laten de casussen mooi zien. Wageningen werkte vooral met een blog en Bern met een conventionele website. Deze instrumenten zijn vooral handig om een groep geïnteresseerden door het delen van de link op de hoogte te houden van wat er allemaal rondom het initiatief gebeurt. Helsinki, New York en Glasgow zetten in op Facebook en bouwden op die manier een online community. Groningen gebruikte sociale media erg intensief, mede om haar positie te versterken. Zij werken met Twitter, Facebook en een online nieuwsbrief.

Goede (reguliere) media relaties als radio en TV en regionale kranten kunnen van vitaal belang zijn om het initiatief onder de aandacht te brengen en breed sympathie te mobiliseren voor je doelen en te strijden tegen toekomstplannen. Groningen en Glasgow zijn daar sterke voorbeelden van. Het ACT onderzoek 'Urban Dreams' heeft twee hoofddoelen voor het inzetten van deze media onderscheiden. Ten eerste gericht op het promoten van de plek en de activiteiten met als doel mensen te trekken. Dit helpt ook om nieuwe vrijwilligers te werven. De tweede is het inzetten van de media om het doel en het belang van het initiatief op de politieke agenda te krijgen. Mensen moeten op de hoogte worden gebracht van wat er speelt, sympathie krijgen en zich willen verbinden aan de doelen van het initiatief. De traditionele media zijn wat betreft de bestudeerde casus nog steeds heel belangrijk voor dit doel, het bereiken van een heel breed publiek.

Samenwerken

Het eigenaarschap over braakliggende terreinen, of het nu een gemeente is of een project-ontwikkelaar, gaat vaak samen met grote (financiële) belangen. Als je als burgerinitiatief sterker wilt staan is het raadzaam op zoek te gaan naar organisaties waar je je kunt aansluiten. In de casus New York sloot het initiatief zich aan bij een Land Trust en stond vanwege de daarvoor bestaande regelgeving zo een stuk sterker. In Wageningen werd het ontwikkelen van het tijdelijke Nobelveldje mogelijk doordat het kernteam samen werkte met welzijnsorganisatie Solidez, een formele partij, die ook formele afspraken kon maken. Initiatieven hebben trekkers nodig. In de bestudeerde voorbeelden werd steeds weer duidelijk dat de trekkers mensen waren die al actief waren in verschillende verbanden en netwerken. Ook in de literatuur wordt duidelijk aangegeven dat het hebben van competenties om te netwerken heel belangrijk is voor de trekkers (Hurenkamp, Tonkens en Duyvendak (2006, aan gerefereerd in Urban Dreams, 2013). Goede contacten met de (lokale) overheid of de pers blijken vaak zeer waardevol te zijn voor een vliegende start van een initiatief.

Zo bezien dreigt er ongelijkheid te ontstaan tussen mensen met een goed netwerk en mensen zonder dat netwerk of zonder de mogelijkheden om zo'n netwerk te creëren. Dit is ook precies waar Justus Uitermark (2012, aan gerefereerd in Urban Dreams, 2013) zijn zorg over uitsprekt. Uit de casus komt naar voren dat het niet altijd hoeft te leiden tot uitsluiting (Bern, Glasgow, Helsinki).

De Boschveld tuin

De Boschveld tuin laat zien dat een potentieel probleem van vele nationaliteiten in de buurt, naast de Nederlandse ook de Marokkaanse, Franse, Turkse en Somalische, niet heeft geleid tot buitensluiting van bepaalde groepen. De moestuin en het koken op de klei-oven, met het doel verschillende smaken (culturen) te kunnen proeven tijdens verschillende bijeenkomsten, hebben daar naar het laat aanzien sterk aan bijgedragen.

North Kelvin Meadow and Children's Wood – Glasgow, Scotland

Het North Kelvin Meadow initiatief in Glasgow is gestart in 1996 door en voor de lokale gemeenschap op in onbruik geraakte tennisbanen en voetbalvelden. De buurt begon het ongebruikte land op te ruimen uit frustratie dat de gemeente er niets aan deed. De grond in eigendom van de gemeente had een bouwbestemming. Na een enquête in de buurt richtte Douglas Peacock de North Meadow Campaign op om woningbouw te voorkomen en het terrein ruig en natuurlijk te laten. Belangrijke stakeholder is de Children's Wood organisatie. Deze buurtorganisatie richt zich op natuuronderwijs.

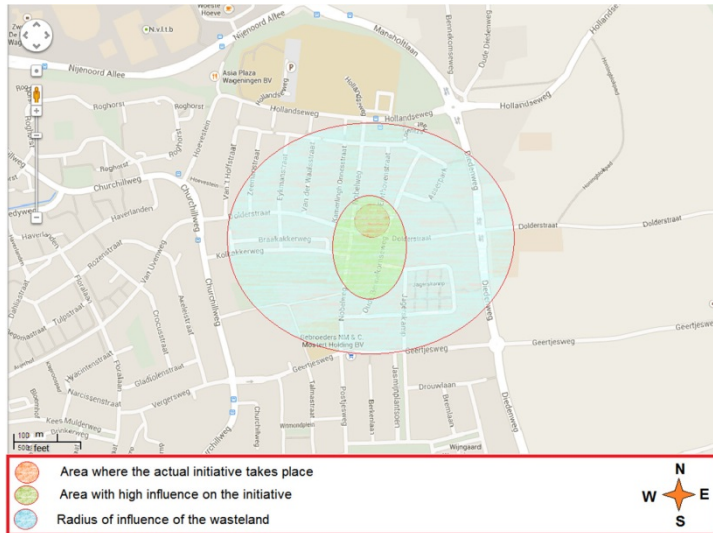
Als initiatief kun je ook een positie creëren door te laten zien dat je een maatschappelijke wens/behoefte vervult die de overheid zelf niet kan vervullen. Het sluiten van coalities met partijen die het gebied ook willen gebruiken draagt bij aan het vergroten van het draagvlak.

2.3 Dichtbij, sociaal en fysiek

Tijdelijk gebruik kan - aldus de casussen - een hoop nieuwe functies activeren en ertoe leiden dat een plek een rol speelt aanvullend op de openbare ruimte in plaats van deze af te schermen van de openbare ruimte. De essentie van een succesvol tijdelijk gebruik voor de buurt zit hem in de betrokkenheid van de omwonenden zelf. Het studentenonderzoek wijst uit, dat over het algemeen de meest betrokken mensen het dichtst bij de locatie wonen of werken.

Dat betekent dat - als je een initiatief wilt starten - er een urgentie moet zijn in de buurt waarin dat initiatief gaat plaatsvinden. Zonder deze urgentie wordt het heel lastig. In het geval van de 'Reizende tuin' lijkt het inderdaad cruciaal om niet als een externe partij een nieuw project van de grond te gaan trekken zonder dat daarvoor animo bestaat in de directe omgeving.

Nabijheid van openbare voorzieningen en functies, bereikbaarheid en een aanzienlijk potentieel aan gebruikers (omwonenden) lijken cruciaal voor de levensvatbaarheid van een initiatief. De ACT groep Bonding People Together heeft een aantal cirkels van invloed gedefinieerd.

Figuur 1: Een voorbeeld van cirkels van invloed uit het studenten rapport *Bonding people together* (2013). De eerste cirkel correspondeert met de direct betrokkenen (de buurt). De tweede cirkel verwijst naar ondernemers en organisaties die het buurtinitiatief ondersteunen. De derde cirkel kan soms de hele stad zijn en geeft aan tot waar het initiatief haar invloed uitstrekt of bekendheid geniet.

2.4 Succes

Het succes van tijdelijke initiatieven kan heel verschillend worden gedefinieerd. Succes wordt veelal afgemeten aan de intensiteit van het gebruik (in tijd en aantal bezoekers), de mate waarin het heeft bijgedragen aan ontmoetingen tussen mensen, erkenning door andere (institutionele) organisaties of soms is succes of falen sterk verbonden aan continuïteit. Er is dan zo'n sterke band ontstaan met het initiatief en de plek dat het moet blijven. Wat dan volgt is strijd voor het behoud. Deze vorm van succesbeleving kan tijdelijkheid in de weg staan. Het is het schrikbeeld van de grondeigenaren. Echt tijdelijk gebruik lijkt gebonden aan een grondeigenaar en direct aanwonenden die het tijdelijk gebruik zien zitten en met duidelijke afspraken over start en finish.

2.5 Waardering

Er is geconstateerd dat initiatieven die zich richten op tijdelijk gebruik voor de buurt over het algemeen zeer gewaardeerd worden door de participanten en de omwonenden. Dit is voornamelijk gebaseerd op interviews met de initiators van de projecten en een beperkt aantal interviews met mensen in de buurt. Een kwantitatief onderzoek aan de hand van een enquête is alleen voor de casus Nobelveldje uitgevoerd. Dit onderzoek is gekoppeld aan het herhalingsonderzoek in het kader van de Straatbarometer en uitgewerkt door de vrijwilligers in de buurt (resultaten in Bijlage 3 & 4).

3 Conclusies

3.1 Dichtbij

Tijdelijk gebruik van een braakliggend terrein kan ervoor zorgen dat het terrein een waardevolle rol krijgt in het openbare leven van een buurt. Succesvol gebruik is sterk verbonden aan de betrokkenheid van de bewoners van de buurt zelf. Hoe dichterbij de plek hoe groter de betrokkenheid of het belang van betrokkenheid. Een nieuw initiatief heeft die lokale betrokkenheid dus nodig. Partijen die willen ondersteunen als de 'Reizende Tuin' moeten zich daar heel bewust van zijn. Daarnaast blijkt dat de slagingskans van een initiatief groter is als er voldaan wordt aan een aantal fysieke randvoorwaarden (nabijheid voorzieningen als een busstation, winkels, etc.) en dat de plek bereikbaar is voor een aanzienlijke groep (potentiele) gebruikers.

3.2 Zelf/Samen doen

De verschillende casussen laten zien dat het florerende ontmoetingsplekken kunnen zijn voor initiators, burens, buurtgenoten en bezoekers. Je moet als initiatiefnemers wel veel zelf doen. Ondersteuning vanuit de overheid is niet vanzelfsprekend – succes lijkt (ACT Bonding People Together, 2013) echter wel af te hangen van de mate van co-creatie en het meeliften op de energie van bestaande (lokale) organisaties als: kinderopvang, scholen, welzijnsorganisaties, overheden, ondernemers, non-profit organisaties.

Tuin in de stad – Groningen, Nederland

Tuinindestad ligt net aan de rand van de binnenstad, tussen de wijk Vinkhuizen-Zuid, Paddepoel-Zuid en Kostverloren in the Friesestraatweg. In het begin werd het stuk grond gehuurd van de stad door de twee initiatiefnemers Vivian van 't Hoenderdaal en Frans Kerver. Het doel was verwaarlozing tegen te gaan en een plek te creëren voor de buurt om plezier te maken. Met het verloop van de tijd is het stuk grond doorontwikkeld tot een florerende ontmoetingsplek voor buurtbewoners en mensen die de gekweekte planten komen kopen. Verschillende partijen zijn betrokken geraakt, zoals crèches, scholen en de gemeente zelf.

3.3 Waardering

Succes en waardering blijken op verschillende manieren uitgedrukt te worden. Dit is zeker van belang voor de manier van communiceren over een initiatief. Of je een initiatief afmeet aan de intensiteit van het gebruik van de plek, de participatiegraad, erkenning van het initiatief door andere (institutionele) organisaties of de continuïteit is van belang voor de boodschap die je wilt uitstralen.

3.4 Beperkte tijd

Tijdelijkheid is bepalend voor wat je gaat doen. Hoeveel ga je in tijd en middelen investeren als je weet dat het ook weer ophoudt? Het tijdelijke karakter van een activiteit is sterk bepalend voor de voorinvestering van de gebruiker. In grotere projecten voor bijvoorbeeld startende ondernemers

(vergelijk het Honig terrein in Nijmegen) moeten ondernemers aan de hand van een solide businessplan laten zien dat ze de investeringen binnen de termijn kunnen terug verdienen. Het gebrek aan duidelijkheid maakt ook dat er ruimte is (ontbreken van standaard regels die wel in de openbare ruimte gelden) om juist dingen te doen die afwijken van het bestaande. Geen aangeharkte plantsoenen, maar ruigte of voedsel produceren of hutten bouwen of fikkie stoken, etc. Beperkingen in gebruiksduur leveren juist vaak creatieve oplossingen en ongebruikelijke matches.

3.5 Verantwoordelijkheid & vertrouwen

Een actieve kerngroep is essentieel voor het slagen van het tijdelijke gebruik. Het hebben van een netwerk met (maatschappelijke) organisaties, goeie communicatieve vaardigheden en specifieke kennis en kunde werken in het voordeel van zo'n groep. Het genereren van beweging rond een initiatief blijkt toch sterk afhankelijk van face to face communicatie. Naast het nemen van verantwoordelijkheid is ook het delen of afstaan van verantwoordelijkheid belangrijk voor het genereren van vertrouwen. Projecten kunnen gaan werken als een fusion chamber, aldus Studio Urban Catalyst (2003, aan gerefereerd in Urban Dreams, 2013). Een kleine groep mensen die elkaar amper kennen leert elkaar steeds beter kennen, vormen verbindingen met externe stakeholders.

Een heldere communicatie over wie je bent, wat je wilt, wat je doet blijkt noodzakelijk. Face to face communicatie is daarbij onontbeerlijk en leidt vaak tot het meeste resultaat. Mobiliseer de buurt en activeer je netwerk en heb vooral veel plezier. In projecten waarbij initiatieven gedragen worden door vrijwilligers is het vooral het plezier dat als drijvende kracht functioneert. Denk daarbij wel goed na over de doelgroep, of het gebied al wordt gebruikt, wie de direct aanwonenden zijn en welke wensen of weerstanden daar leven, of je mensen uitsluit en waarom? Allemaal zaken om heel helder over te communiceren. Ook het aanzien van de plek is van belang. Wat straalt de ruimte uit? Staat er een hek omheen? En zo ja, wanneer is het toegankelijk en voor wie? En waar moet je zijn met vragen. Belangrijk voor een sterke verankering van het initiatief in de buurt is een gedeeld belang, goede relaties en heldere communicatie daarover (Bonding People Together, 2013).

3.6 Ondersteuners

Ondersteuning van een initiatiefgroep kan waardevol zijn om het netwerk te versterken, kennis over wet en regelgeving te brengen, het werven van fondsen en het begeleiden van specifieke activiteiten. Een ondersteuner zal vaak zijn/haar eigen financiering moeten organiseren aangezien bewonerscollectieven doorgaans zelf geen middelen hebben. Hiervoor zijn diverse subsidiemogelijkheden. Indienen daarvan vraagt een behoorlijke tijdsinvestering van de ondersteuner.

3.7 Instrument voor overheden/ grondeigenaren

Tijdelijk gebruik wordt veelal gezien als een lokaal middel. Het moet de geplande ontwikkeling niet in de weg staan en het mag niets kosten. Tijdelijk gebruik kan tegelijkertijd een manier zijn om de verloederende van een gebied tegen te gaan. De grond / plek wordt onderhouden (geen of minder onderhoudskosten), de plek krijgt betekenis en kwaliteit voor de buurt, en het tijdelijke gebruik draagt bij aan de gemeenschapsband. Tijdelijk gebruik kan een plek een verhaal meegeven en het kan daarmee vormend zijn voor vervolgplannen. Zeker wanneer de tijdshorizon diffuus is en de toekomst onduidelijk kan tijdelijk gebruik de kwaliteit van de leefomgeving verbeteren.

Wanneer tijdelijk gebruik erg succesvol is kan de geplande ontwikkeling ook onder druk komen te staan. Bekende voorbeelden zijn de situaties waarbij het plotseling aanwezig zijn van rode lijst soorten bouwplannen doorkruiste. Maar ook gebruikers van de plek kunnen zo vergroeid raken dat ze niet

meer weg willen. Dit kan eenvoudig getackeld worden door daar vooraf afspraken over te maken en die vast te leggen.

3.8 Toekomstige onderzoeksthema's

We hebben te maken met een zich terugtrekkende overheid en grote ambities en verwachtingen van de participatiesamenleving. Wat gaat dit betekenen voor de samenleving? Gaat de gevreesde ongelijkheid toenemen? Zullen - zoals Uitermark (2012, aan gerefereerd in Urban Dreams, 2013) vreest - macht, kennis en netwerkkwaliteiten bij slechts een deel van de samenleving zich ontwikkelen en leiden tot uitsluiting van het andere deel van de samenleving? Of is een positievere bril zoals Salverda *et al.* (2013) hanteert, meer op zijn plek? Namelijk: zal samenwerking buiten de gevestigde orde in het publieke domein tussen heel diverse partijen en coalities een sociale vernieuwing opleveren die leidt tot meer sociaal kapitaal? Dit zijn discussies die vragen om een gerichte monitoring en evaluatie.

4 Aanbevelingen

4.1 Voor initiatiefnemers

Vertrouwen in je eigen kunnen en het leuk hebben zijn wezenlijk voor het starten en volhouden van een initiatief. Een tijdelijk initiatief beginnen is vaak gebaseerd op veel enthousiasme en het uitproberen van nieuwe dingen en vaardigheden. Vertrouw erop dat je tot een hoop in staat bent, geniet van wat je bereikt en zorg ervoor dat je je enthousiasme koestert. Dat is de belangrijkste drijfveer om de energie erin te houden.

Ondanks dat elk voorbeeld van tijdelijk gebruik op braakliggende terreinen een eigen uniek verhaal vertelt zijn er een aantal praktische aanbevelingen te doen voor nieuw te starten initiatieven van meer algemene aard. Wat is voor nieuwe initiatiefnemers zinvol om te weten voordat ze van start gaan en / of gedurende het proces?

Punten die naar voren kwamen in het onderzoek van de twee studentengroepen:

Vooraf	Tijdens	Aandachtspunten
Vraag je af wat je competenties zijn, wat breng je in	Deel verantwoordelijkheden en rollen	
	Hoe komen besluiten tot stand	Hoe organiseer je stemmen
Wie heb je nodig voor je doel		
Gebruik je netwerken (coalities)	Gebruik je netwerken (coalities)	
Bewust van toekomstige plannen		
	Heb vertrouwen dat je het kan, doe het en geniet ervan	
Met de omgeving plannen maken voor invulling	Communiceer met de burens	Ideeënbox om ideeën op te halen. Inspraakavond voor omwonenden
Leg je ideeën uit aan elkaar	Breng mensen naar de plek	
Toegang tot de plek		
	Geef vertrouwen, verantwoordelijkheid en onafhankelijkheid	Sleutelbeheer (gebruik en verantwoordelijkheid kun je koppelen)
Face to face uitnodigen	Face to face is belangrijk, maar gebruik ook (sociale) media om breder aandacht te genereren	

Aan de hand van de gebruikte bouwstenen uit Hoofdstuk 2 te weten: **organisatie**, **communicatie** en **samenwerking** hebben we de conclusies uit de studies onderverdeeld.

4.1.1 Organisatie

Vaardigheden

Inventariseer voor je met elkaar begint welke vaardigheden er nodig zijn voor de uitvoer van een idee voor tijdelijk gebruik.

"giving freedom and letting everyone to distribute their creativity into the organization is proper to keep the organization alive, as long as that freedom and creativity are used in the right-responsive interactive way"

Quote uit Urban Dreams, 2013.

Spreek de mensen aan op hun kennis en vaardigheden. De een weet veel van tuinieren, de ander weet alles over bemesten, er zijn mensen die heel goed zijn met het motiveren van bepaalde groepen en weer een ander is vooral goed in leuke stukjes schrijven. Hiermee zet je mensen in hun kracht (Bonding People Together, 2013). Als je het echt een plek van de buurt wilt laten zijn dan is het de uitdaging alle wensen en ideeën een plek te geven. Een inclusief verhaal in plaats van een exclusief verhaal.

Een sterk punt van de Boschveld tuin is de aanwezigheid van een plek (muur) voor graffiti. De mix tussen een gemeenschappelijk tuin en het publiek (jonge gezinnen en ouderen) dat daarop af komt en de aanwezigheid van de graffiti muur en de graffiti kunstenaars (vnl jongeren) levert weer bijzondere kruisbestuivingen. Muurschilderingen kunnen een krachtige manier zijn om contact (een gesprek) tussen verschillende etnische groepen en verschillende generaties te bewerkstelligen.

Boschveld tuin - Den Bosch, Nederland

Het Boschveld tuin project begon als een idee van de gemeente. De gemeente heeft als eigenaar van de grond de buurt gevraagd de grond tijdelijk in beheer te nemen. Een tuingroep van acht buurtbewoners is verantwoordelijk voor de organisatie vanuit de buurt. Net als in BergbOss heeft het Oranje Fonds bijgedragen door de kosten van de organisatie van activiteiten te sponsoren. Daarnaast hebben een woningbouwvereniging en de Rabobank activiteiten financieel ondersteund.

BergbOss – Oss, Nederland

Het BergbOss initiatief is gestart vanuit de buurt door Ton Oomen en Erwin van Litsenburg in samenwerking met de eigenaar. De gemeente Oss heeft financiële ondersteuning verleend zodat er een vliegende start gemaakt kon worden. Het Oranje Fonds is garant gaan staan voor de aankoop van tuingereedschap en de organisatiekosten van een aantal activiteiten. Het uiteindelijke kernteam in Oss bestaat uit 5 a 6 leden die waken over de planning en organisatie.

Slimme afspraken

De Boschveld tuin heeft een slimme afspraak gemaakt met de omliggende buurten over het oogsten van producten uit de tuinen. Een rode stok bij een product betekent dat het om een persoonlijk project gaat, niet plukken dus, een groene stok geeft aan dat het vrij is om te oogsten. Deze simpele regel heeft veel potentiële onenigheid over de oogst bij voorbaat weg kunnen nemen.

Besluiten nemen

Zorg ook dat je gezamenlijk afspraken hebt gemaakt over wie besluiten kan nemen. Beslist de groep als geheel of is er iemand die namens de groep beslissingen mag nemen. Beide vormen kunnen goed werken afhankelijk van hoe de groep wil werken maar bepaal gezamenlijk wie beslissingen kan nemen.

Zie het kader in H2.1, 3 uitgangspunten waren basis van besluitvorming voor de kerngroep Reizende Tuin.

Verantwoordelijkheden & rollen

Hoe meer mensen betrokken zijn bij de verschillende onderdelen van het organiseren hoe meer men zich aan het initiatief bindt. Heb vertrouwen in de capaciteit van mensen. Geef ze dat vertrouwen ook en maak mensen verantwoordelijk voor taken.

In de Helsinki casus werd de code van de containers gedeeld met de mensen die het moesten gebruiken. Er was het vertrouwen dat de code, die toegang gaf tot dure apparatuur, niet zou worden doorgegeven en misbruikt. In deze zelfde casus was het zo geregeld dat bij gebruik van de locatie alle verantwoordelijkheid bij de gebruikers lag. Iemand die dus gebruik wilde maken van de plek voor het organiseren van een muziekfestival werd verantwoordelijk voor de container met apparatuur, de vergunningen, de veiligheid van de deelnemers en een opgeruimd terrein na afloop. Allemaal zaken die op voorhand werden vastgelegd in een overeenkomst.

Toegang regelen

Zijn er vanuit de gemeente of de eigenaar wensen of beperkingen in toegankelijkheid waar je rekening mee moet houden? Als je kiest voor een beperkte toegang, denk dan goed na over sleutelbeheer. Dat zijn taken die tijdrovend kunnen zijn en vaak langere tijd aandacht kunnen vragen.

Zo was een voorwaarde in de Helsinki casus dat evenementen die werden georganiseerd toegankelijk moesten zijn voor iedereen. Entreegelden heffen was niet geoorloofd. Verder was het uitgangspunt: alleen voor activiteiten zonder een winstoogmerk en zonder politieke bedoelingen.

Bermuda - Helsinki, Finland

Bermuda Helsinki is een initiatief van de locals Eeva en Timo. Het doel van het duo is om ruimte te maken voor grassroots culturele festivals door tijdelijk braakliggende terreinen in de stad Helsinki te gebruiken. Het project is in 2011 begonnen en de activiteiten spelen zich voornamelijk in de zomers af. Het braakliggende te ontwikkelen gebied heet Kalasatama's Konttiakio.

Randvoorwaarden bij tijdelijk gebruik

Informeer goed hoe het zit met de planstatus en tijd waarop het terrein niet meer tot je beschikking staat en maak daar duidelijke afspraken over.

De kwaliteit van de bodem van een terrein bijvoorbeeld kan ook bepalend zijn voor de keuze voor tijdelijke functies.

4.1.2 Communicatie

Delen

Zodra duidelijk is wat je wilt gaan opzetten check dit dan met de mensen waarop het initiatief zich richt, zoals de buurt, de eigenaar van de stuk grond of de gemeente. Dat kan noodzakelijke goodwill opleveren voor de verdere loop van het initiatief.

Internet en sociale media

Inzet van internet en sociale media kan de zichtbaarheid van een initiatief naar buiten toe helpen vergroten maar kan tegelijkertijd ook een rol spelen in de communicatie onderling. Ook is het handig om activiteiten en events aan te kondigen. Wees je ervan bewust dat sociale media en internet geen vervanging kan zijn voor echte ontmoetingen. Die zijn van groot belang voor de onderlinge betrokkenheid van de groep (zie ook H2 communicatie).

Vragen om hulp

Vragen om hulp bij de organisatie van een idee kan met behulp van sociale media, of e-mail maar het werkt vaak beter om mensen te ontmoeten om ze te vragen om hulp. Je enthousiasme is vaak overtuigender in een gesprek dan via digitale middelen.

Overtuigen

De beste manier om je verhaal aan mensen over te brengen is op de locatie zelf. De ervaring van het zien van een activiteit in combinatie met hoe erover verteld wordt kan enthousiasme het beste overbrengen.

Het initiatief Tuin in de stad, Groningen benadrukt dat het initiatief open is voor iedereen. "De droom groeit als er nieuwe mensen met nieuwe ideeën komen" (Urban Dreams, 2013).

Continuïteit

Zorg dat gedurende het initiatief er voldoende wordt gecommuniceerd over de voortgang, activiteiten en de planning.

De New York casus laat zien dat enthousiaste input van nieuwe mensen bij een langlopend initiatief heel versterkend kan werken. De deelnemers van het eerste uur zijn soms flink getekend door de soms felle strijd voor het behoud van het initiatief. Een nieuwe lichter, zonder de last van het verleden, brengt frisse energie.

4.1.3 Samenwerken

Belang van de buurt

Het meenemen van de buurt in het plannen van activiteiten en de uitvoer is essentieel als een terrein veel omwonenden kent.

De Bern casus laat zien dat het belangrijk is goed te overwegen op welke doelgroep het initiatief zich richt. Er zijn waarschijnlijk verschillende groepen die gebruik willen maken van de plek, maar verhouden die zich tot elkaar? In Bern werd de keuze gemaakt voor een kinderspeelplek en werd de plek niet beschikbaar gesteld voor feestjes van oudere jeugd. Dit hangt natuurlijk ook samen met de beschikbare ruimte. In de Glasgow case was er voldoende ruimte om verschillende groepen te faciliteren.

Spielbrache Wyslsloch - Bern, Switzerland

Spielbrache Wyslsloch in Bern is een voor Zwitserse begrippen ongebruikelijke speeltuin. Sinds augustus 2013 is de speeltuin gerealiseerd in een voormalige paardenweide die voor een symbolisch bedrag van de lokale overheid wordt gehuurd. De speeltuin is in feite een natuurspeelplaats waar kinderen met zand, water stenen en hout kunnen spelen.

Gebruik je netwerk

Netwerken zijn essentieel voor het organiseren van ideeën. Het delen van ideeën met bekenden kan er niet alleen voor zorgen dat je mogelijk meer mensen kan betrekken met extra vaardigheden, maar ook mogelijk extra geld of spullen. In de casus Nobelveldje zorgde een goed contact met de naastgelegen basisschool voor toegang tot water en toilet en een uitwijkplek bij slecht weer (van grote waarde toen de openluchtfilmavond werd overvallen door regen). Goed contact met een werknemer

van De Welkoop bood een mooie opening voor een sponsoring met tuingereedschap. Aanwezigheid op en de beursvloer zorgde voor geld van de Rabobank.

Nobelveldje – Wageningen, Nederland

Dit initiatief is begonnen met een kerngroep bestaande uit Leida van den Berg, Rienette Gravemaker, Carolien Makkink en wisselende personen van Solidez. Het doel was een positief gebruik en positieve uitstraling van een braakliggend terrein op een centrale en zichtbare plek in de buurt. Een 'gebruiksovereenkomst', afgesloten tussen Klaassen Vastgoed, de eigenaar van het terrein, en Solidez, de lokale welzijnsorganisatie die de juridische verantwoordelijkheid van de kerngroep op zich nam legde de basis voor het gebruik. Het project is gerealiseerd in samenwerking met Solidez en anderen zoals Transition Town Vallei, adviesbureau NatuurSUPER, de volleybalclub Scylla, Jozefschool, Kwekerij Bloemrijk, de Welkoop en de bewoners in de buurt. Een beperkt budget voor organisatiekosten kwam van provinciaal krachtmotorgeld (via Solidez) en de lokale Rabobank. Daarnaast was de informele relatie met Wijkpanel Oost, bewonerscommissie Bovenbuurt laagbouw en de oudercommissie van de Jozefschool goud waard.

In de studie van Hurenkamp, Tonkens en Duyvendak (2006, aan gerefereerd in Urban Dreams, 2013) wordt benadrukt dat succesvolle initiatieven vaak initiatieven zijn die erin slagen mensen aan te trekken met organisatie en netwerkcompetenties.

Betrek relevante organisaties

Als je wilt werken met specifieke doelgroepen zoals bijvoorbeeld ouderen of kinderen is het mogelijk effectief om de daarvoor relevante organisaties zoals bejaardentehuizen, ouderenbonden, scholen, buitenschoolse opvang o.i.d. te betrekken. Pacific Street Brooklyn Bear's Community Garden – New York City, United States.

De Pacific Street Brooklyn Bear's Community Garden, al 30 jaar een begrip, is een van de drie Brooklyn Bear's Gardens. De ontwikkelplannen van Flatbush Avenue in 1988 vormden aanleiding voor de buurt te onderhandelen voor een gemeenschappelijke groene plek. Sinds de overeenkomst in 1990 om de tuin onderdeel van de ontwikkeling te maken runt de buurt deze buurttuin. De tuin is tijdens openingstijden toegankelijk voor iedereen. Daarbuiten kunnen leden met een eigen sleutel binnenkomen. De tuin richt zich op voedselproductie en ontspanning. Leden kunnen er bijvoorbeeld ook BBQ's houden.

4.2 Voor ondersteuners

Gespecialiseerde duizendpoot

Voor het ondersteunen van tijdelijke initiatieven zoals besproken in deze studie moet je als specialisme duizendpoot zijn. De onderzochte casussen gingen over moestuinen (vb. Tuinindestad, Groningen; Pacific Street Brooklyn Bear's Community Garden, New York), speelterreinen (vb. Spielbrache Wyssloch, Bern; North Kelvin Meadow and Children's Wood, Glasgow) en mobiele culturele interventies (vb. Bermuda, Helsinki). De voorbeelden laten zien dat de initiatieven naast de hoofddoelstelling vaak veel meer functies integreren: een ontmoetingsplek, een plek voor natuurlijk spelen, om voedsel te verbouwen, om feestjes te vieren, samen te sporten, etc. Het ondersteunen van dergelijke initiatieven vraagt eigenlijk om kennis en inzicht van en vooral nieuwsgierigheid naar alle gewenste te integreren aspecten.

Vrijwilligheid

Een belangrijk kenmerk van tijdelijke projecten is dat deze initiatieven vaak draaien op vrijwilligheid en soms een kleine subsidie. Een (professionele) ondersteuner zal dan ook vaak eigen middelen moeten genereren omdat de vrijwilligers daar niet over beschikken. Het is dan ook in ieder geval zaak goed bekend te zijn met de subsidiemogelijkheden en fondsen voor dergelijke initiatieven, iets waar de vrijwilligersinitiatieven zelf niet altijd toegang toe hebben. Deze kennis kan de (professionele) ondersteuner inbrengen en daarmee tevens de eigen inbreng bij het ondersteunen van het initiatief borgen.

4.3 Voor overheden & grondeigenaren

Kans of bedreiging

De voorbeelden in deze studie bestaan voornamelijk uit tijdelijke initiatieven die zich bottom-up hebben ontwikkeld vanuit de match van een stel mensen die iets willen en een plek die zich daarvoor leent. Leegstand of braakligging is tegenwoordig een veel voorkomend fenomeen. Is tijdelijk gebruik dan iets wat gestimuleerd kan worden? Wat zou de waarde daarvan kunnen zijn? Biedt tijdelijk gebruik een aanvulling op het bestaande planningsinstrumentarium?

Vrijbuiters

Grootstedelijke voorbeelden zijn het Amsterdamse KNSM eiland en de ADM werf. Deze al langer lopende initiatieven functioneerden als vrijplaatsen voor creatievelingen. Met de jaren is de ruimte

voor dergelijke 'vrijplaatsen oude stijl' echter sterk afgenomen. Carlinde Broeks schrijft in haar blog (<http://napnieuws.nl/2009/09/18/de-ondergang-van-de-vrijbuiters/>) dat deze plaatsen ten onder zijn gegaan aan hun eigen succes. De door een creatieve scene nieuw leven ingeblazen achterstandsplekken worden hip. De daardoor geïnteresseerd geraakte gemeenten en woningcorporaties maken dat kunstenaars plaats hebben moeten maken voor de yuppen.

Sluitende exploitatie

Gemeenten en / of projectontwikkelaars hebben als grondeigenaren een sterke focus op het sluitend krijgen van de exploitatie. Veel braakliggende terreinen brengen hoge rentelasten met zich mee. Het verleden heeft dus laten zien dat tijdelijk gebruik de verwaarloosde stedelijke gebieden nieuw elan kan geven. In die zin biedt het een interessant planningsalternatief voor de klassieke planningsinstrumenten, aldus Blumner (2006, aan gerefereerd in Bonding People Together, 2013).

Sociale inclusie

Studio Urban Catalyst (2003, aan gerefereerd in Urban Dreams, 2013) ziet naast het nieuwe elan, de culturele diversiteit, de inspirerende omgeving voor nieuwe ondernemers ook vooral een bijdrage aan sociale inclusie. Bij dit laatste zet Justus Uitermark (2012, aan gerefereerd in Urban Dreams, 2013) zijn vraagtekens. Hij vreest voor een op de loer liggende ongelijkheid. Salverda *et al.* (2013) benadrukt dat (burger) initiatieven wel degelijk de insteek kunnen hebben te willen bijdragen aan een betere samenleving. Motivaties als altruïsme en collectivisme zijn belangrijke drijvers om actief te participeren in de gemeenschap.

Sociale Innovatie

Salverda *et al.* (2013) beschrijft dit fenomeen als sociale innovatie en definiëren dat als volgt: maatschappelijke vernieuwingen die ontstaan vanuit informele en horizontale samenwerkingen en coalities tussen mensen, los van de gevestigde orde. *Mensen dragen bij aan sociale innovatie door informatie, kennis, ideeën, creativiteit, enthousiasme, contacten of financiering uit te wisselen, te delen of te investeren. Door (niet vooraf geplande) sociale mechanismen om deze bijdragen in het publieke domein te benutten, ontstaat niet alleen vernieuwing of verbetering maar ook meer sociaal kapitaal.*

Co-creatie

Hurenkamp, Tonkens en Duyvendak (2006, aan gerefereerd in Urban Dreams, 2013) geven aan dat als de overheid niet is betrokken, maar bijvoorbeeld alleen als facilitator opereert, kleine burger-initiatieven van onderop waarschijnlijk minder succesvol zijn.

Amsterdam experimenteert met tijdelijkheid

In Amsterdam wordt al geëxperimenteerd met tijdelijkheid als planningsinstrument. Amsterdam kent een grote druk op de ruimte en bukt van de creatieve ideeën en ondernemende mensen wat mogelijk verklaart waarom daar veel voorbeelden van tijdelijk gebruik zijn te vinden⁷. Bij gebiedsontwikkeling werd tijdelijk gebruik al langer ingezet als functionele tussenfase maar als een ondergeschoven kindje. Het mag niks kosten, het krijgt geen prioriteit en het wordt gezien als een lokaal middel. Maar juist die beperkingen blijken creatieve oplossingen en ongebruikelijke matches op te kunnen leveren. (Tijdelijk Amsterdam, 2012).

⁷ Tijdelijk Amsterdam, PMB/leerhuis, april 2012

Argumenten voor stimuleren tijdelijk gebruik

Waarom zou men dit middel willen inzetten? Wat zijn de doelen die men mogelijk kan bereiken door tijdelijk gebruik te stimuleren? Hieronder een aantal mogelijke argumentaties daarvoor:

- Footprint van tijdelijkheid (identiteit): Een tijdelijke functie kan een gebied op de kaart zetten en zo een nieuwe identiteit scheppen voor nieuwbouw (Blijburg) of een oude identiteit veranderen (woonfunctie wordt speelterrein of moestuin).
- Sociale betrokkenheid: tijdelijke functies op een leegstaand terrein kan worden aangewend om te stimuleren dat de buurt grotere betrokkenheid met een plek gaat organiseren en dat onderling meer gezamenlijkheid ontstaat in buurten.
- Diversiteit: tijdelijk gebruik kan worden gebruikt om diversiteit van wijken te vergroten. Dat vergt dan wel ruimte om af te wijken van bestaand beleid
- Sneller inspelen op veranderingen:
- Opwaarderen van de buurt
- Werkgelegenheid
- Een plek met een negatieve uitstraling krijgt tijdelijk een positieve uitstraling
- Onbenutte ruimte wordt tijdelijk benut

Argumenten tegen stimuleren tijdelijk gebruik

Hieronder een aantal mogelijk argumentaties daartegen:

- Tijdelijk wordt soms voor langere tijd (door ruimtelijke en programmatische invloeden)
- Juridische kant van tijdelijk gebruik (nieuwe functies zoals een evenemententerrein is juridisch lastig te veranderen); aansprakelijkheid tijdens het tijdelijk gebruik
- Niet elk terrein leent zich voor tijdelijk gebruik (afhankelijk van bereikbaarheid, levendigheid van de buurt, buurtfuncties, en tijdelijke initiatieffuncties)

Voorbeelden

De volgende voorbeelden bieden openingen om de mogelijke bezwaren zoals hierboven genoemd het hoofd te bieden. Ze zijn gericht op het afstemmen van mogelijkheden en behoeften:

- In een aantal steden in Nederland wordt gewerkt met een kaart waarop braakliggende terreinen op basis van openbare data van de overheid of door burgers verzamelde locatiedata publiek toegankelijk wordt gemaakt. Daarmee ontstaat een instrument om tijdelijk gebruik te stimuleren omdat er een snellere afstemming kan plaatsvinden tussen leegstaande terreinen en iemand met tijdelijke plannen voor een plek (http://maps.amsterdam.nl/braakliggende_terreinen/).
- Ook is er in opdracht van de gemeente Breda een app voor braakliggende terreinen ontwikkeld door studenten van Avans Hogeschool. De app 'TerreinIdee' laat zien waar de braakliggende terreinen in Breda liggen, wie de eigenaren zijn en het biedt gebruikers de mogelijkheid ideeën te posten voor de invulling ervan.

4.4 Voor onderzoekers

Monitoring

Zoals vermeld in de aanpak / verantwoording is het lastig gebleken binnen de beperkte middelen van het project de effecten van tijdelijk gebruik op de buurt te kwantificeren. In het licht van de veranderende verhoudingen in de samenleving met een overheid die zich terugtrekt en burgers die (gevraagd en ongevraagd) steeds meer verantwoordelijkheden op zich nemen, is het de vraag of systematisch effect onderzoek niet veel meer moet worden uitgevoerd. In dit licht is het wellicht ook interessant om te onderzoeken wat nu de lange termijn effecten op een buurt zijn van een tijdelijk initiatief.

In deze veranderende context bestaat er zorg over de vorm en mate van democratie bij burgerinitiatieven. De ACT groep 'Bonding people together' benoemt dat Hurenkamp *et al.* (2006) aangeven dat hoog opgeleiden de kwaliteiten bezitten die nodig zijn om initiatieven van de grond te tillen in tegenstelling tot mensen met een lagere opleiding. Deze groepen zouden minder makkelijk deelnemen, alleen al omdat ze zouden denken minder serieus genomen te worden. De ACT groep

'Bonding people together' haalt Uitermark (2012) aan, die aangeeft te vrezen voor ongelijkheid als uitvloeisel van (alleen maar) zelforganisatie.

Fundamentele vragen

Kernvraag bij dit soort initiatieven is dan ook of iedereen deel kan nemen. Zorgen machtsverschillen niet voor uitsluiting? En als dat het geval is, hoe erg is dat dan? Of anders gesteld, hoe verschilt dat dan van de manier waarop de wijk voorheen functioneerde?

Een ander punt van aandacht zou kunnen zijn of het onderscheid tussen tijdelijk gebruik van braakliggende grond die eigendom is van een particulier (zoals een projectontwikkelaar) of overheid verschil maakt. In het geval van privaat eigendom ligt het wellicht meer voor de hand dat er vanaf de start een aantal voorwaarden (regels) wordt gesteld aan het gebruik van de plek. Ook is het punt van handhaving wellicht anders georganiseerd.

Bronnen

Blumner, N. (2006). Planning for the unplanned: Tools and techniques for interim use in Germany and the United States, St. Louis: Deutsches Institut für Urbanistik.

Hadush, A.B., Jin, G., Kontothanas, G., Gieling, J.A., Sarker, M.R., Bhatasara, S., Minuta Sahle, T.M. (October 2013). Bonding people together: The role of temporal use of wasteland. ACT student report Wageningen University.

Hurenkamp, M., Tonkens, E. and J.W., Duyvendak (2006). Wat burgers bezielt. Een studie naar het gedrag van kleinschalige burgerinitiatieven, Den Haag: NICIS.

Putnam, R.D. (2000). Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community, New York: Simon & Schuster.

Salverda, I., Van Der Jagt, P., Willemse, R., Onwezen, M. & Top, J. (2013). Sociale media: nieuwe wegen naar sociale innovatie. Een verkenning van de rol van internet en sociale media bij het ontstaan van sociale innovatie, The Netherlands: Zo doen wij dat hier.

Studio Urban Catalyst (Studio Urban Catalyst) (2003). Strategies for temporary uses – potential for development of urban residual areas in European metropolises, paper presented at ERSA 2003 Congress, Jyväskylä, 27 to 30 August 2003, Berlin: Studio Urban Catalyst, [Online], Available: www.template.com/think-pool/attach/download/1_UC_finalR_synthesis007b.pdf [24 May 2013].

Tijdelijk Amsterdam, (2012). Gemeente Amsterdam Project Management Bureau

Uitermark, J. (2012). 'De zelforganiserende stad', in Essays: De toekomst van de stad, Den Haag: Raad voor de leefomgeving en infrastructuur.

Zapata, C., Hartono, S., Mikucionyte, E., Trijp, van E.A.J., Weissenborn, A., Zamaraite, I. (July 2013). Urban Dreams: Creative wastelands from New York to Wageningen, ACT student report Wageningen University.

Straatbarometer - samenvatting, 16 februari 2012.

Straatbarometer - samenvatting, 27 juni 2013.

Resultaten enquête omwonenden Nobelveldje 27 juni 2013.

Bijlage 1 ACT opgaven

ID1	
Title-case	Community transition, comparing the commons in New York, London, Berlin and Nobelveldje
Commissioner-brief	Alterra Wageningen UR
Description of the assignment	This research will focus on a broad comparison of national and international examples of temporary use of wasteland. What can we learn from examples in New York, London or Berlin by comparing organizing systems, communication strategies, cooperation's or coalitions that could be of use for new initiatives of temporary use? Keywords: temporal use, mobile, involvement, expectations, responsibilities, divers, transition, civil-initiative, edible garden, self-organization, traveling garden (reizende tuin), quality of community, guerrilla gardening, social capital, DIY-care, social mobilisation, urban agriculture, citizenship, transition town, collaboration.
Background	The core group 'Travelling Garden' and Foundation Bloeiende Weelde succeeded in providing temporary use of wasteland at the Nobelweg, in Wageningen. The groups come from two different perspectives (an association of volunteers and an organisation using a business concept) but both want to continue working with initiatives like these because of their success.
Literature	KUINDERSMA, W. and BOONSTRA, F.G., 2005. Methoden van beleidsevaluatie onder de loop: een zoektocht naar nieuwe vormen van beleidsevaluatie voor het Milieu- en Natuurplanbureau. Wageningen: Natuurplanbureau Vestiging Wageningen, 1574-0935. POTTERS, J. <i>et al.</i>, 2009. Leren hoe kennis wordt benut: monitoren en evalueren van kennisbenutting in onderzoekscluster verduurzaming, productie en transitie. Lelystad: Praktijkonderzoek Plant & Omgeving
Confidential	YES Because the evaluation results could be of important strategic value. Therefore, consultation with the commissioner is crucial before communicating the results to third parties.
Interesting for	The project can be interesting for MSc students in Health and Society (MHS), International Development (MID), Organic Agriculture(MOA), Applied Communication Science (MCS) and others (MME, for instance).
Commissioner-extended	Jeroen Kruit, Alterra Wageningen UR, Droevendaalsesteeg 3, 6708 PB, Wageningen, jeroen.kruit@wur.nl , 0630238109
Case-recruiter	gerda.casimir@wur.nl
Expert	Petra.derkzen@wur.nl , martijn.duineveld@wur.nl
Period-available	12/13-p3+p4

ID1	
Title-case	Power to the people, roles and responsibilities
Commissioner-brief	Alterra Wageningen UR
Description of the assignment	The use of the wasteland, 'Nobelveldje', in Wageningen in 2012 is an example of a public collective platform being established for the temporary use of a nearby vacant lot. A network analyses could be a useful tool to gain insight into the distribution of roles and responsibilities. But also to gain insight into how widely this initiative ultimately has been embraced by the neighbourhood. What has been the result of the temporary use in this neighbourhood? What can we learn from this and what this means for the established institutions regarding the use of space in the city? Keywords: temporal use, mobile, involvement, expectations, responsibilities, divers, transition, civil-initiative, edible garden, self-organization, traveling garden (reizende tuin), quality of community, guerrilla gardening, social capital, DIY-care, social mobilisation, urban agriculture, citizenship, transition town, collaboration.
Background	Self-organization is a current trend. Justus Uitermark from Erasmus University Amsterdam describes new ways of cooperation in Public Collective platforms. These platforms represent a new ethic of cooperation acting alongside the discipline of market forces and the State. Uitermark states that self-organisation could stimulate asymmetric network structures and he elaborates a methodology to analyse network development.
Literature	KUINDERSMA, W. and BOONSTRA, F.G., 2005. Methoden van beleidsevaluatie onder de loop: een zoektocht naar nieuwe vormen van beleidsevaluatie voor het Milieu- en Natuurplanbureau. Wageningen: Natuurplanbureau Vestiging Wageningen, 1574-0935. POTTERS, J. <i>et al.</i>, 2009. Leren hoe kennis wordt benut: monitoren en evalueren van kennisbenutting in onderzoekscijfer verduurzaming, productie en transitie. Lelystad: Praktijkonderzoek Plant & Omgeving
Confidential	YES Because the evaluation results could be of important strategic value. Therefore, consultation with the commissioner is crucial before communicating the results to third parties.
Interesting for	The project can be interesting for MSc students in Health and Society (MHS), International Development (MID), Organic Agriculture(MOA), Applied Communication Science (MCS) and others (MME, for instance).
Commissioner-extended	Jeroen Kruit, Alterra Wageningen UR, Droevendaalsesteeg 3, 6708 PB, Wageningen, jeroen.kruit@wur.nl , 0630238109
Case-recruiter	gerda.casimir@wur.nl
Expert	Petra.derkzen@wur.nl , martijn.duineveld@wur.nl
Period-available	12/13-p3+p4

Bijlage 2 Straatbarometer Wageningen

Resultaten Straatbarometers 16 februari 2012 en 27 juni 2013

Datum:	16 februari 2012 (%)	27 juni 2013 (%)	Vershil
1. Wat vindt u van de ontwikkelingen in de straat in de afgelopen 12 maanden? Is het in de straat beter of slechter geworden?			
Duidelijk slechter	0	0	-
Slechter	9	12	+3
Hetzelfde	37	50	+13
Verbeterd	40	26	-14
Duidelijk verbeterd	7	3	-4
Weet niet	7	9	+2
2. Wat zal er volgens u in de komende 12 maanden met de straat gebeuren?			
Duidelijk verslechteren	0	3	+3
Verslechteren	9	15	+6
Hetzelfde	49	44	-5
Verbeteren	37	29	-8
Duidelijk verbeteren	0	0	-
Weet niet	5	9	+4
3. Heeft u zelf in de afgelopen 12 maanden meer of minder contact gehad met mensen uit uw straat dan het jaar ervoor?			
Duidelijk minder	0	0	-
Minder	0	3	+3
Hetzelfde	70	79	+9
Meer	26	18	-8
Duidelijk meer	2	0	-2
Weet niet	2	0	-2
4. Verwacht u dat u in de komende 12 maanden meer of minder contacten met mensen uit uw straat zult hebben?			
Duidelijk minder	0	0	-
Minder	2	0	-2
Hetzelfde	63	91	+28
Meer	28	9	-19
Duidelijk meer	5	0	-5
Weet niet	2	0	-2
5. Hoe waarschijnlijk is het volgens u dat mensen uit de straat samen iets ondernemen als de situatie in de straat erom vraagt?			
Zeer onwaarschijnlijk	7	3	-4
Onwaarschijnlijk	21	6	-15
Waarschijnlijk	53	62	+9
Zeer waarschijnlijk	16	9	-7
Weet niet	2	21	+19
6. Hoe ziet u de toekomst van de buurt als geheel, positief of negatief?			
Negatief	9	9	-
Neutraal	16	9	-7
Positief	72	79	+7
Weet niet	2	3	+1

Conclusies

In 2013 zijn de bewoners van Oude Bennekomseweg, Nobelweg, Einthovenstraat en Dolderstraat negatiever dan in 2012: meer mensen vinden dat de situatie in hun straat is verslechterd in de voorgaande 12 maanden en meer mensen verwachten verslechtering in de komende 12 maanden (zie vraag 1 en 2).

Zowel in 2012 als in 2013 geeft driekwart (77% in 2012 en 76% in 2013) aan dat het in de straat in de voorgaande 12 maanden 'hetzelfde' of 'beter' is geworden (vraag 1). Voor de komende 12 maanden verwacht het merendeel (86% in 2012 en 73% in 2013) dat de straat 'hetzelfde' blijft of 'verbetert' (vraag 2).

Het merendeel van de ondervraagden (70% in 2012, 79% in 2013) geeft geen veranderingen aan in de mate van contact met burens in de 12 maanden voorafgaande aan het onderzoek. Ook voor de komende 12 maanden worden hierin geen veranderingen voorzien. Wel opvallend is dat in 2013 veel meer mensen geen toe- of afname van straatcontacten verwachten (in 2012 63%, in 2013 91%).

In 2012 acht 69% van de ondervraagden het '(zeer) waarschijnlijk' dat buurtgenoten waar nodig gezamenlijk iets ondernemen. In 2013 was het antwoord op deze vraag vrijwel hetzelfde (71%) als in 2012 (vraag 5). De toekomst van de buurt als geheel wordt in 2013 iets positiever ingeschat dan in 2012 (vraag 6).

Het is wel opmerkelijk dat de ontwikkelingen in de buurt tussen 2012 en 2013 op basis van vraag 1 en 2 licht negatief zijn, terwijl de antwoorden op vraag 5 en 6 een positiever beeld schetsen.

Bijlage 3 Enquête omwonenden Nobelveldje 27 juni 2013 Wageningen

Vraag						
	Antwoord	Oude Bennekomse weg	Eindhoven-straat	Dolderstraat (De Robijn)	Nobelweg	Totaal
Aantal respondenten		9	13	9	4	35
1. Kent u het initiatief van het Nobelveldje?	Ja	8	10	9	3	88%
	Nee	0	3	0	1	12%
2. Vindt u dat u juist bent geïnformeerd betreffende het Nobelveldje?	Ja	8	9	6	2	71%
	Nee	1	4	3	2	29%
3. Heeft u het gebruik positief of negatief ervaren?	Positief	7	10	6	1	92%
	Negatief	1	0	1	0	8%
4. Heeft u het veldje gebruikt?	Ja	3	3	5	0	32%
	Nee	5	10	4	4	68%
Zo ja, waarvoor? ¹⁾						
Zo nee, waarom niet? ²⁾						
5. Heeft u nieuwe mensen uit uw buurt ontmoet of bekenden beter leren kennen?	Ja	1	2	1	0	12%
	Nee	7	11	7	4	88%
6. Wat heeft u gemist? Was er volgens u meer mogelijk?	Er had wel meer georganiseerd mogen worden (2x); de overlast van jongeren viel mee (1x); een permanent volleybalnet was fijn geweest (1x); vliegeren, hoepelen, wedstrijdjes (1x); schommels (1x); meer informatie gewenst (3x); meer bankjes, zitjes (1x)					
Antwoorden bij vraag 4						
¹⁾ Veldje gebruikt voor:	Spelen (kinderen) (2x); beachvolleybal (2x); spelen en/of uitlaten hond (4x); zaden oogsten (1x); bakken beplanten (1x)					
²⁾ Veldje niet gebruikt omdat:	Geen geschikte activiteiten / ik was niet de doelgroep (6x); er was geen tennisbaan (1x); geen tijd/gelegenheid (1x)					

Algemene opmerkingen (vraag 7)

Het was een fijne plek waar kinderen vrij konden spelen (2x)

Jammer dat de hekken bleven staan (3x)

Jammer dat honden er poepten (1x)

Jammer dat het nu nog steeds braak ligt / weinig informatie over de toekomst/plannen (3x)

Jammer dat het zo kort duurde; jammer dat het Nobelveldje niet open en groen blijft (4x)

Ze hadden de school (Nobelnavo) moeten laten staan (1x)

Conclusies

Een grote meerderheid (92%) van de omwonenden heeft het tijdelijk gebruik van het Nobelveldje positief ervaren. De meeste mensen (71%) hadden voldoende informatie gekregen over het initiatief en 88% van de omwonenden was bekend met het initiatief. Toch heeft 68% van de respondenten zelf geen gebruik gemaakt van het Nobelveldje; de redenen hiervoor waren divers, zes mensen hadden niet het gevoel dat ze tot de doelgroep behoorden.

Slechts 12% gaf aan nieuwe mensen te hebben leren kennen of bestaande contacten te hebben uitgebreid.

Al met al is de buurt (zeer) positief over het tijdelijk gebruik van het braakliggende terrein Nobelveldje. De actieve betrokkenheid van buurtbewoners was echter vrij gering en ook de sociale contacten in de wijk zijn niet noemenswaardig verbeterd door het initiatief.

Wageningen UR, Wetenschapswinkel
Postbus 9101
6700 HB Wageningen
T (0317) 48 39 08
E wetenschapswinkel@wur.nl

www.wageningenUR.nl/wetenschapswinkel

Wageningen UR (University & Research centre) ondersteunt met de Wetenschapswinkel maatschappelijke organisaties als verenigingen, actiegroepen en belangenorganisaties. Deze kunnen bij ons terecht met onderzoeksvragen die een maatschappelijk doel dienen. Samen met studenten, onderzoekers en maatschappelijke groepen maken wij inspirerende onderzoeksprojecten mogelijk.

